

doc. dr. sc. Damir Mladić

Dobra večer svima!

Posebna čast, ponos i zadovoljstvo mi je večeras predstaviti knjigu "Realizam i teorija pravednog rata" mojeg učenika, a danas kolege i, prije svega, prijatelja docenta Stipe Buzara.

Rijetke, ali i najdraže, su prilike u kojima profesori i mentori mogu predstavljati knjige svojih bivših studenata. Meni je ovo prvi takav slučaj. Knjiga koju predstavljamo rezultat je višegodišnjeg bavljenja temom međunarodnih odnosa i uloge koju etika ima u istima. Kolega Buzar već godinama kontinuirano predaje predmet pod nazivom "Etika u međunarodnim odnosima" na Sveučilištu Libertas, a tema pravednog rata i realizma jedna je od tema kojom se najviše bavi.

Sama knjiga nastoji spojiti tri stvari koje se, na prvu, čine nespojivima: realizam, rat i pravda.

Glavno pitanje: Kako je moguće, a što naslov ove knjige sugerira, spojiti jednu paradigmu razmišljanja o međunarodnim odnosima poput realizma koja, u najmanju ruku, zanemaruje ulogu morala, ali istovremeno zahtijevati pravednost takvih odnosa? I još k tome tražiti da rat, koji mnogi od nas drže krajnjim zlom, bude pravedan? Realizam, pravda i rat, čini se, ne pripadaju u istu rečenicu. Zašto?

1. Realizam tvrdi da je svijet međunarodnih odnosa onaj svijet u kojem vladaju moćni, a ne pravedni. Glava valuta u međunarodnim odnosima je moć, a države moraju ili održavati ili povećavati svoju moć. I to bez obzira na sredstva kojima se to postiže. Pravda je nešto što nema mjesta u takvom svijetu – osim u slučaju da se može iskoristiti kao sredstvo čuvanje ili povećavanje moći pojedine države.
2. I ako postoji zlo i nepravda, onda je ono u prvom redu vidljivo u ratu. Kako je onda moguće u istom naslovu spomenuti pravdu i rat? Nije li naivno težiti pravednosti u ratu?
3. Pravednost je univerzalni moralni zahtjev, a očuvanje ili povećanje moći je partikularni interes? Kako je moguće pomiriti opće moralno pravilo i partikularni interes države?

A upravo je to ono što je u svojoj knjizi, pomalo ambiciozno, nastoji učiniti Stipe Buzar: spojiti partikularni nacionalni (sigurnosni) interes s općim etičkim pravilima teorije pravednog rata. To i je ono što ovu knjigu čini zanimljivom – Kako je autor uspio pomiriti te, naizgled međusobno nespojive, principe ponašanja država u anarhijskom sustavu država?

Struktura knjige

Kako bi nam objasnio kako je moguće spojiti realizam, rat i pravednost, autor nas u drugom poglavlju upućuje u dvije etičke tradicije koje govore o ratu, odnosno

objašnjava nam ovdje dvije relevantne tradicije: tradiciju amoralnog realizma i tradiciju teorije pravednog rata. Jedna zanemaruje moral, dok druga insistira na moralnim pravilima. Treće poglavlje govori u teoriji pravednog rata u suvremenom ratovanju, dok se četvrto poglavlje sastoji od promatranja odnosa realizma i teorije pravednog rata. Svaki od tih dijelova knjige pokazuje se informativnim i korisnim, te nas uvodi u središnji problem ovog rada.

Ponašanje država prema realizmu

Realizam, pojednostavljeno rečeno, naglašava postojeće odnose moći kao glavnu odrednicu ponašanja država u međunarodnim odnosima: snažne se države ponašaju kako žele, a slabe se države moraju prilagoditi željama snažnih. U suprotnom će ih snažne države na ovaj ili onaj način prisiliti da se ponašaju u skladu s njihovim željama/interesima. Ili, kako je to sažeo Tukidid: "Tko jači, tlači!". U tom svijetu, moć je sve – temelj sigurnosti, prosperiteta i slobode. Slabi su ostavljeni na milost i nemilost moćnima.

Takav način razmišljanja o međunarodnim odnosima, čini se, ne ostavlja nimalo mjesta za pravednost, a nametanje svoje volje drugima, uključujući i putem rata, u svakom slučaju ne možemo nazvati "pravednim". Ponašanje država, dakle, određuju u prvom redu okolnosti odnosa moći u kojima se te države nalaze i trebale bi slijediti sljedeće upute: države se ne bi trebale zamjeriti moćnima, a trebale bi zauzeti vlastiti stav prema jednakima, a u određenoj mjeri iskoristiti slabije. Taj se realizam naziva amoralnim, zbog tog što ne priznaje da se političko djelovanje uopće može mjeriti etičkim mjerilima. Pravda je, u amoralnom realizmu ovakve vrste, moguća samo među jednakima.

Postoji li pravedno nametanje vlastite volje?

No, autor ove knjige traži način na koji bi pokazao da postoji nešto što bismo mogli nazvati "**pravedno** nametanje vlastite volje" i da je to, dugoročno gledano, u nacionalnom interesu (povećava sigurnost) onoga tko nameće svoju volju, u krajnjem slučaju putem (pravednog) rata. Za to mu je potreban umjereniji realizam, koji ipak daje neku ulogu moralu u međunarodnim odnosima (dakle, ne gore navedeni amoralni realizam). Drugim riječima, svaka država bi se i dalje trebala brinuti o svojim nacionalnim interesima, a u prvom redu o svojoj sigurnosti, ali bi to trebala činiti u skladu s nekim moralnim zahtjevima, konkretnije sa zahtjevima pravednog rata. Slijedenje moralnih pravila bi, prema dr. Buzaru, trebalo biti korisno u očuvanju i povećanju sigurnosti države. Riječima samog autora, središnja je tvrdnja ove knjige sljedeća: "Dugoročni nacionalni sigurnosni interesi koji se brane ratnim sredstvima ne mogu se ostvariti bez slijedenja pravila pravednog rata". Ovakva hrabra tvrdnja ostavlja nas s mnoštvom pitanja za koja se nadamo da autor može odgovoriti.

Kako je moguće potvrditi takvu tvrdnju? Načelni prigovor

No dva normativna zahtjeva, ako se uopće mogu smatrati takvima, odnosno "povećaj sigurnost" i "budi pravedan" mogu doći u sukob, odnosno moguće je zamisliti situaciju u kojem će pravedno postupanje smanjiti sigurnost ili u kojem će povećavanje sigurnosti tražiti nepravedno postupanje. Što učiniti ako dođe do takvog sukoba ta dva načela?

Osim toga, realist će uvijek bit sklon reći da on ne slijedi neko načelo, nego da on čini ono što mora, a ne ono što treba. Drugim riječima, realist želi poručiti da on nema previše izbora. S druge strane, teroetičari pravednog rata pretpostavljaju da takva mogućnost izbora postoji.

Zamislimo još ekstremniji primjer: potpuno (nemoralno) uništenje svakog mojeg protivnika jedino mi može u potpunosti jamčiti sigurnost. Što u takvim, doduše malo vjerojatnim ali ne i nezamislivim slučajevima?

Odgovor autora

Zanimljiv je način na koji dr. Buzar želi razriješiti ovu dvojbu: on tvrdi da su ta dva načela, iako drukčije ideje, ustvari, empirijski gledano, jedna te ista stvar: ako želiš povećati sigurnost svoje države, onda moraš biti pravedan! Moraš slijediti pravila pravednog rata. Ili, moraš povećati sigurnost svoje države na pravedan način jer, u suprotnom, dugoročno gledano ugrožavaš sigurnost svoje države. Bez pravednosti nema ni sigurnosti! No, pojmovno, sigurnost i pravda su različite stvari. Ako autor želi potvrditi svoju glavnu tvrdnju, i ako su te dvije stvari, ustvari, empirijski podudarne, onda bismo trebali imati mnoštvo primjera, povijesnih primjera, iz kojih je to vidljivo.

Kako i na koji način, odnosno je li to dr. Buzar uspio učiniti, vrijedi pročitati u detaljnom obrazloženju u njegovoj knjizi.

Još jednom bih želio čestitati dr. Buzaru na njegovom prvijencu.

Zahvaljujem na strpljenju!